

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשות בהר בחקתי ויום ירושלים, תש"ע
מספר 860

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

האם הרואה את בית המקדש בחורבנו קורע?*

הלכה בישראל שהרואה את מקום המקדש קורע את בגדיו לאבל על החורבן:¹
הרואה את ירושלים מן הצופים² חייב לקרוע, נכנס בתוכה הרי זה מוסיף על הקרע, עלה על כל פרק ופרק חייב לקרוע, עבר בה וישב בה קורע קריעה אחת ויוצא.
חז"ל סמכו את ההלכה על קריעת האבל לזכר לחורבן על הפסוקים בישעיהו (סד: ט-י): "ערי קדשך היו מדבר ציון מדבר היתה ירושלים שממה. בית קדשנו ותפארתנו אשר הללנוך אבתינו היתה לשרפת אש וכל מתמדינו היתה לחרבה".
לא רק הרואה את מקום המקדש אלא גם הרואה את ערי יהודה ואת ירושלים בחורבן חייב קריעה. קריעת אבל זאת נחשבת קריעה חמורה, כעין קריעת האבל על פטירת הוריו. וזה לשון הברייתא (מועד קטן כו ע"א): "תנו רבנן: ואלו קרעין שאין מתאחזין... ועל ערי יהודה, ועל המקדש, ועל ירושלים. וקורע על מקדש ומוסיף על ירושלים". קריעה זו אינה מתאחה, כלומר אסור לתקן את הבגד הקרוע, וכשימשיך להשתמש בבגד זה, ויתמיד לזכור את החורבן.
מצאנו שחכמי ישראל נהגו לקרוע. מסופר על רבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה ורבי יהושע ורבי עקיבא "שהיו עולין לירושלים, הגיעו לצופים וקרעו בגדיהם" (מכות כד ע"ב), ופוסקי כל הדורות הביאו הלכה זאת למעשה. אומר הרמב"ם:³
מי שראה ערי יהודה בחורבנם אומר "ערי קדשך היו מדבר", וקורע... ירושלים בחורבנה – אומר "ירושלם מדבר" וגו'. בית המקדש בחורבנו – אומר "בית קדשנו ותפארתנו" וגו', וקורע. ומהיכן חייב לקרוע? מן הצופים, וכשיגיע למקדש קורע קרע אחר, ואם פגע במקדש תחלה כשיבוא מדרך המדבר, קורע על המקדש ומוסיף על ירושלים.
להלכה נפסק שיש לקרוע על חורבן המקדש רק אם לא ראה את המקום במשך שלושים יום.⁴ יש מי שהוסיף והחמיר שביום שרואה את המקדש בחורבנו אסור כל אותו היום באכילת בשר ובשתיית יין.⁵ והיו שהוסיפו שהקורע מברך "ברוך דיין האמת" – בלי שם ומלכות – ועוד מזמורים ופסוקים העוסקים בענייני החורבן ועגמת הנפש.⁶
נראה שבפועל עם ישראל לא הקפיד במיוחד על קיום הלכה זו, וסמכו על דברי חז"ל "המתיירא לקרוע על ירושלים אינו רשאי לקרוע".⁷ הרדב"ז מעיד:⁸ "ראיתי שאין העם נזהרים בזה", והחיד"א מוסר⁹ "שלא נהגו כך". יש שאמרו שהרואה את מקום המקדש בשבת אינו קורע לאחר השבת, וכן אף הרואה בערב שבת אחר חצות היום ובחול המועד ובכל יום שאין אומרים בו תחנון. יש שאמרו שהחובה לקרוע היא בראיית רצפת העזרה דווקא ולא כשרואה את חומת הר הבית וגם לא כשרואה את הכותל המערבי, שגם הוא כותל הר הבית. אך כיוון שהיום רצפת העזרה מוסתרת על ידי מסגד עומאר הבנוי במקום, שוב אין חייבים בקריעה. יש שנהגו לקרוע פעם אחת בחייהם ואחר כך אינם צריכים לקרוע שוב. כדי להימנע מהקריעה יש שנהגו לראות את מקום המקדש בכל פחות משלושים ימים, והבאים לירושלים לראשונה בחייהם הקפידו לבוא ולראות את המקום ביום שבו אין קורעים ואחר כך שוב אינם צריכים לקרוע.¹⁰ הרב טיקוצינסקי מעיד:¹¹

* במאמר זה לא באנו לפסוק הלכה למעשה אלא רק לדון בדברים בהיבט האקדמי להגדיל תורה ולהאדיר.

¹ מסכתות קטנות, מסכת שמחות ט, יט.

² כלומר מהר הצופים. ואין חייב רק מהר הצופים אלא אם עולה לירושלים מכיוון מערב חייב בקריעה משיראה את מקום המקדש החרב.

³ הלכות תעניות ה, טז; הלכות אבל ט, י. הובא גם בשולחן ערוך או"ח תקס"א סעיפים א-ב, ושם יו"ד שח סעיף לח.

⁴ על פי תלמוד ירושלמי ברכות פ"ט ה"ב.

⁵ כפתור ופרח ו.

⁶ בית חדש על טור אורח חיים, סימן תקס"א, ד"ה מצאתי בליקוטים.

⁷ מסכת שמחות, ברייתות, מאבל רבתי פ"ה ה"ו.

⁸ שו"ת רדב"ז חלק ב סימן תרמו. הרדב"ז – רבי דוד בן זמרא – חי במצרים במאה ה-16 וביקר כמה פעמים בירושלים. בסוף ימיו עלה להתגורר

⁹ בירושלים ואחר כך עבר לצפת, ושם מנוחתו כבוד.

¹⁰ ברכי-יוסף, מובא בשערי תשובה או"ח תקס"א ס"ק ה. החיד"א – רבי חיים יוסף דוד אזולאי, נולד וחי בירושלים במאה ה-18. בהיותו כבן 50

ירד לאיטליה ושם נפטר.

¹¹ הרב יחיאל מיכל טוקצינסקי, עיר הקודש והמקדש, חלק ג פרק יז, ירושלים תשכ"ט עמ' ריב-רכא.

ראיתי לחותני הקדום הרב ר' בינש סלנט ז"ל שכל מעשיו נהג עפ"י אביו חו"ז מו"ר הגאון ר"ש סלנט זצ"ל שבהתגוררו ביפו בחדשי הקיץ לרגלי עסקו באתרוגים – היה מהדר בשביל כך לבוא לירושלים כל קודם כלות ל' יום ... נוהגים חרדים מתושבי ירושלים לראות מקום המקדש כל ל' יום, וכשעוברים עליהם ל' יום רואים אותו בשבת. יש כמה נימוקים אפשריים של חכמי הדורות להימנעות מהקריעה על ראיית המקדש בחורבנו:¹²

- כיוון שנפשם של אנשי ירושלים עגומה כל העת, הרי שאינם צריכים לקרוע לשם עגמת נפש נוספת.
- כיוון שאנשי ירושלים רואים את מקום המקדש כל פחות משלשים ימים, אף מי שלא ראה פטור.
- מי שנולד בירושלים ומעולם לא יצא ממנה הרי הוא פטור, כיון שבקטנותו היה פטור וכשהגדיל הוא רואה את המקום תוך שלשים יום.
- ראיית מקום המקדש בריחוק מקום אינה מחייבת קריעה.
- בשל הדחקות והעניות ששררו, חששו חכמי הזמן שאם יצטרכו לקרוע לא יוכלו רוב הציבור לעמוד בכך, וחלילה יחרב הישוב היהודי בירושלים.

אחרי מלחמת ששת הימים ושחרור ירושלים מעול זרים, כאשר לראשונה אחרי אלפי שנים היה מקום המקדש שוב בשליטת העם היהודי, חזרה ועלתה השאלה שבכותרת. מלבד כל הטעמים והנימוקים שמנינו לעיל נוסף עכשיו טעם נוסף, שהרי אין כבר שלטון נכרי על ירושלים ועל מקום המקדש, ויש מי שטענו שכבר שומעים את פעמי המשיח והגאולה.

יש שכתבו שגם בזמננו חובת הקריעה במקומה עומדת. הרב פיינשטיין פסק שיש לחלק בין קריעה על ירושלים וערי יהודה ובין הקריעה על בית המקדש.¹ הקריעה על ירושלים וערי יהודה הולכת אחר השלטון, וכיוון שהשלטון בירושלים הוא בידי ישראל, הרי אין לקרוע על ירושלים וערי יהודה. אבל הקריעה על המקדש אינה תלויה בשלטון אלא בבניין עצמו, ולכן כל זמן שבית המקדש בחורבנו יש לקרוע "בראותו מקום המקדש אף כשרואים אותו מרחוק וכל שכן כשבאים לכותל". הרב ש"ז אוירבאך פסק שבימינו יש לקרוע אפילו על ירושלים, שעדיין עומדת בחורבנה, ונימוקו:²

חושבני דכל זמן שרואים עדיין בעיר הקדש והמקדש כנסיות של נכרים וגם קברי עכו"ם וכו', ואין אנו יכולים למעקר פולחנא נוכראה (= לעקור את הפולחן הנוכרי), עדיין היא בחרבנה, ועתה עינינו נשואות לשמים לראותה מהרה בפולחנא דשמיא בבנין בית הבחירה ונגילה בד' ונשמחה בישועתו לנצח.

מנגד יש בין פוסקי הדור שפסקו שבימינו אין לקרוע על חורבן בית המקדש. נימוקם - שהקריעה היא ביטוי של אבלות, ומי שמעיד על עצמו שעדיין שרוי באבל הרי הוא כפוי טובה שאינו מכיר בנסיו של הקב"ה. מיד אחרי מלחמת ששת הימים פרסם הרב צבי יהודה קוק פסק בעניין:³

על אף שלגבי בית המקדש לא נאמר בדין הביטוי "בחורבנו" וניתן היה לטעון שלגביו לא תלויה הקריעה במי ששולט בו, אלא בעצם האבל על חורבנו הממשי ועל אי קיומו. בכל זאת האבילות האמיתית על בית המקדש היא בגלל יד הגויים השולטת בו, ואילו כיום אנו שולטים על הכותל ועל הר הבית (גם אם יש בו מסגד), והעיכובים להקמת בית הם עתה מצדנו – עיכובים הלכתיים ופוליטיים.

כיוצא בזה פסק גם הרב שלמה גורן באותה עת:⁴ אין מקום בשעת שמחה עילאית כזאת שזכינו לה אחרי אלפיים שנה של חורבן, גלות ושואה, לערבב את התוגה ואת האבל לתוך השמחה, שיחד עם ברכת "שהחיינו" נקרע קריעה על חורבן בית המקדש, במיוחד כאשר הקריעה נגרמת על ידי הראייה שלנו את הר הבית. וראייה זו שבאה עקב גאולת המקום ושחרורו, מביאה לנו שמחה על שזכינו לראות את הר הבית כשהוא בידינו. ממילא אין מקום לקרוע, בפרט כשצעד ראשון זה עשוי להביא בהמשכו לבנין בית המקדש על תילו. הלכך כאתחלתא דגאולה ממשית שגאלנו את הר הבית מצאנו סמוכין לוותר על חובת הקריעה, ובמקום זה לברך ברכת "שהחיינו".

ועוד בשאלת הקריעה על חורבן בית המקדש ראינו עדות מרגשת של הרב ד"ר מרדכי פוגלמן:⁵ ביום ז' בסיון תשכ"ז, בתום כנוס הרבנים הארצי בהיכל שלמה בירושלים, בקרתי יחד עם כמה רבנים אצל הכותל המערבי המשוחרר. מי שלא ראה את השמחה אצל הכותל, לא ראה שמחה מימיו. אלפים נהרו אל הכותל ופניהם זהרו מחדוה וגיל, התפללו בלהט ובשמחה והודו לאדון הנפלאות. בין החוגגים הנלהבים היו הרבה שקרעו קריעה כדינא דגמרא: הרואה בית המקדש בחורבנו אומר... וקרוע. בראותי זאת פניתי לבני לויתי ואמרתי: עכשיו, אחרי הנצחון על אויבינו וצרינו שמעטים כמותו בדברי ימי עמנו, ואחרי שחרורה של ירושלים העתיקה ובה מקום המקדש והכותל המערבי אין לקרוע עוד בביקורינו אצל הכותל, אלא לברך ברכת "שהחיינו" בשם ומלכות! אמרתי ועשיתי מעשה. אמרתי זאת באופן ספונטני, ללא הכנות מוקדמות, בגלל השמחה העילאית שאפפה אותנו בראותנו את הכותל, השריד היחידי של בית המקדש, המשוחרר מידי זרים ששלטו בו כאלף ותשע מאות שנה.

¹¹ עמ' רטו, ריז. כך מעיד גם הרב בצלאל שטרן: "התעניינתי חקרתי ודרשתי אצל גדולי חכמי ירושלים הי"ו וכפי שהגידו כך הוא המנהג שאין קורעין על ראיית מקום המקדש ביום הפורים". שו"ת **בצל החכמה** חלק ה סימן יב. הרב שטרן הוא ניצול השואה. הוא שימש רב במלבורן ובווינה ונפטר בירושלים בשנת תשמ"ט.

¹² רבי יקותיאל יהודה הלברשטם, **שו"ת דברי יציב** חלק אורח חיים סימן פט סעיף ז. הרב הלברשטם הוא האדמו"ר מצאנז. אחרי השואה עלה לארץ והקים את קריית צאנז בנתניה. נפטר בשנת תשנ"ה.

¹ שו"ת **אגרות משה** אורח חיים חלק ד סימן ע, ובחלק ה סימן לז, ושוב ביורה דעה חלק ג סימן נב.

² שו"ת **מנחת שלמה** חלק א סימן עג.

³ פורסם בעיתון **הצופה** ביום י"ג בתמוז תשכ"ז.

⁴ פורסם שם ביום י"ג באב תשכ"ז. ועיין בספרו **משיב-מלחמה**, חלק ג, עמ' של.

⁵ שו"ת **בית מרדכי**, חלק א, סימן לג. הרב פוגלמן היה רבה של קריית מוצקין וחבר מועצת הרבנות הראשית. נפטר בשנת תשמ"ד.

ויהי רצון שנזכה במהרה בימינו לבנין בית המקדש.

ד"ר יואל שילה
המכללה האקדמית אשקלון